

ՎԱՐԴԱՊԵՏՆԵՐԸ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԱԿԱՆ

ԹԵԿՆԵԼԺՈՒ

Սմիաներ առաջ այս հարցը դրուեց մամուլի մէջ և դրական պատասխան ընդունեց «Մշակի» կողմից: Ընտրութիւնների նախօրեակին ենք այժմ, և կարծես մոռացուած է այն, ոչ որի չի զբաղեցնում: Ձեռն հաւատում, թէ լուրջ հետեւանքի հասնել հնարաւոր է՝ այդ հարցը նորից դարձեցնելով: Միւս կողմից ոչ թեմական ժողովներում, ոչ մասնաւոր խորհրդակցութեանց մէջ, ոչ մամուլի էջերում՝ դեռ ոչ մի տեղ չորս եպիսկոպոսների անուններ որոշ կերպով իրար կողքի չեն դրուած, որ նրանցից հայրապետական թեկնածուների քառանուն ցանկը կազմուէր, և հաղիւ թէ էջմիածին ազեկութեամբ պատգամաւորներից մէկի համար պարզ լինի և հաստատուն այդ ցանկը: Իսկ այս անգամուայ ընտրութիւնը անցեալների նման չէ, երբ կարելի էր լինում՝ նախօրօք համաձայնութեան գալ, իբրեւ երրորդ և չորրորդ թեկնածուներ անել այնպիսիներին, որոնք միայն ձեռն համար էին և գրեթէ բոլորից սե քուէ պիտի ստանային: Վերջին օրերս տեղի ունեցած կարգադրութեան համաձայն գաղտնի քուէարկութիւն պիտի լինի, և այդ դէպքում թեկնածուներից իւրաքանչիւրը կարող է զանազան բարգութիւնների շնորհիւ առաւելագոյն քուէ սեանալ: Պէտք է ուրեմն մեծ խնամքով կատարել սկզբից և եթ ոչ միայն առաջին և երկրորդ, այլ նաև բոլոր թեկնածուների ընտրութիւնը, պէտք է գոնէ այն պատգամաւորները, որոնք կուսակցական կամ անձնական շահով չեն առաջնորդւում և պատահականութեանց զոհ լինել չեն կամենում՝ աչքի առաջ ունենան առնուազն չորս այնպիսի արժանաւորագոյն եկեղեցականներ, որ ձախող դէպքում նրանց մէջ մեծից պակաս արժանաւորի ընտրութիւնն իսկ աղէտաբեր չլինի եկեղեցւոյ համար: Արդ, ովքեր են այդ չորսը, և եթէ մինչև այժմ չորս այդպիսի

անուն տալ փորձողները ստիպուած են եղել ի վերջոյ դռնէ մի վարդապետ մէջ բերել՝ հենց այդ պարագան մի՞թէ բաւական չէ ցոյց տալու, որ վարդապետների թեկնածութեան խնդիրը շատ մեծ ուշադրութեան պէտք է առնուի: Եւ զարմանալի է, որ այդ խնդիրը կամայ ակամայ յառաջ է դալիս: Վերջին երկու տարուայ մէջ մի քանի առաջնորդական ընտրութիւններ եղան, և ամեն անգամ՝ գրեթէ ոչ մի եպիսկոպոսի անուն չէր յիշոււմ. իբրեւ թեկնածուներ՝ առաջարկուեցան և ընտրուեցան բացառապէս վարդապետներ: Կնշանակէ ուրեմն, որ երբ ժողովրդի ներկայացուցիչներն առիթ են ունեցել իրենք իրենց համար հովիւ որոշելու, եղած վարդապետներին աւելի արժանաւոր են համարել եպիսկոպոսական պաշտօնի համար, քան եղած եպիսկոպոսներին. բայց մի տարօրինակ թիւրիմացութեամբ նոյն վարդապետները համարուել են անարժան եպիսկոպոսական կոչման համար և մնացել են վարդապետ. մի՞թէ այդ արգելք պիտի լինի նոցա անունը դնելու նոցանից պակաս արժանիքի տէր նկատուած եպիսկոպոսների շարքում՝ իբրեւ թեկնածու բարձրագոյն, եպիսկոպոսապետական իշխանութեան: Կայ արգեօք այդպիսի արգելք եկեղեցու կանոնական տեսակէտից. կայ արգեօք այն կանոնադրութեան տեսակէտից, որով կառավարուում է այժմ՝ մեր եկեղեցին Ռուս սաստանի սահմաններում: Հաստատապէս կը պատասխանենք — ոչ:

Վերցնենք ամենից առաջ հայոց եկեղեցու անցեալը: Մինչև է. դարու սկիզբը մեզ յայտնի չէ հայոց եկեղեցւոյ հայրապետներից ոչ մէկը, որ եպիսկոպոսութիւնից հայրապետական աթոռ բարձրացած լինի. ոմանց համար, ինչպէս Ս. Լուսաւորիչ, Մեծն Ներսէս՝ գիտենք, որ աշխարհական վիճակից անմիջապէս ընտրուել են կաթողիկոս. ուրիշները եղել են «երէց», «վարդապետ»: Այդ համապատասխան էր բոլորովին նախնական եկեղեցու ըմբռնման, երբ եպիսկոպոսներն ընտրուում էին ցմահ և կապուած միում իրենց աթոռի հետ. ընդհանրական հայ-

րապետն ևս Այրարատի եպիսկոպոս էր՝ եպիսկոպոսապետական իրաւունքներով։ Յաջորդ դարերում թէ եպիսկոպոսի և թէ մանաւանդ հայրապետի դիրքը փոխուեց. ժառանգական իրաւունքով այս կամ այն աթոռը բարձրանալու սովորութիւնը բոլորովին մոռացուեց. կաթողիկոսական բարձր իշխանութիւնը ամենից աւելի դիրք ունեցող եպիսկոպոսների ձգտման առարկան դարձան. բայց շատ յաճախ հայրապետներին ընտրուած տեսնում ենք կրկին վարդապետների շարքից. պատահում են նոյն իսկ բացառիկ դէպքեր, երբ եկեղեցին ծանր դրութիւնից հանելու համար մի աչքի ընկնող աշխարհականի են հրաւիրում։ Լուսաւորչի աթոռի վրայ բազմելու, ինչպէս Զաքարիա Զագեցուն թ. դարում, Վահրամ-Պրիգոր Բ. Պահլաւուն ժ. գարում 1441 թ.—ին երբ հայրապետական աթոռը Կիլիկիայից Ս. Էջմիածին փոխադրուեց, մեր եկեղեցու և ազգի նորագոյն պատմութեան համար անչափ մեծ նշանակութիւն ունեցող այդ փառաւոր ձեռնարկութեան հեղինակները վարդապետներ էին և Կաթողիկոս ընտրելով մի վարդապետի՝ Խոր-վիրապի վանահայր Կիրակոս Վիրապեցուն, նորան յանձնեցին Մ. Աթոռը վերականգնելու հոգսը։

Իսկական վերանորոգութիւնը տեղի ունեցաւ ժէ. դարում կրկին վարդապետութիւնից կաթողիկոսական աթոռ բարձրացած հայրապետների ձեռքով, և վարդապետ էր վերջապէս ժ. դարու մեր ամենանշանաւոր հայրապետը—Սիմէոն Երեւանցին, երբ Կաթողիկոս ընտրուեց 1763 թուին։ Ուրեմն սորանից մի դար առաջ ոչ ոքի համար կասկածելի եղած չպէտք է լինի, որ հայ վարդապետը կարող է կաթողիկոս ընտրուել։ Այդպիսի կասկածը անտեղի կլինէր, քանի որ դեռ ամենքի յիշողութեան մէջ կենդանի էին հայոց եկեղեցւոյ աւանդական կարգերը, ամենքը գիտէին, թէ ինչպիսի մեծ դեր էին կատարել վարդապետները մեր եկեղեցւոյ պատմութեան մէջ, ինչպէս վարդապետ կոչումը կրել պարծանք էին համարել ոչ միայն եպիսկոպոսներն ու արքեպիսկոպոսները, այլ նոյն իսկ Կաթողիկոսները։

Ա՛րդ, երբ այսպիսի պայմաններում Ռուսաց կայսեր հրամանով նոր կանոնադրութիւն է կազմուում Հայոց եկեղեցւոյ վարչութեան համար և յատուկ պատուէր է տրուում, որ կանոնադրութիւնն ըստ ամենայնի համաձայն լինի նոյն եկեղեցւոյ աւանդական կարգերին, այդ պատուէրով էլ կանոնադրութիւն մշակողները որոշում են, որ Հայոց կաթողիկոսը պէտք է ընտրուի բարձրաստիճան եկեղեցականներից: Իսկապէս այդպիսի որոշում եղած է ոչ թէ բուն կանոնադրութեան (պալաթենիայի), այլ յետոյ Փոխարքայի կողմից տրուած մի հրահանգի մէջ: Պալաթենիայի մէջ ոչ մի խօսք չկայ այն մասին, թէ ովքեր պիտի լինին և ինչ աստիճան ունենան կաթողիկոսութեան թեկնածուները, կարո՞ղ էին և իրաւունք ունէին նոքա բարձրաստիճան համարել միայն եպիսկոպոսներին ու արքեպիսկոպոսներին, երբ իրենց գրեթէ ժամանակակից Սիմէոն Երեանցին վարդապետութիւնից էր կաթողիկոս եղել: Երբ իրենց ժամանակ և իրենցից առաջ ոչ միայն վարդապետներից պատրիարքներ էին ընտրուել և Պոլսում և Երուսաղէմում, այլ և վարդապետական աստիճանով մնացել պատրիարքական աթոռի վրայ, կարո՞ղ էին նոքա մանաւանդ բարձրաստիճան չհամարել ծայրագոյն վարդապետներին, որոնք միայն իրաւունք ունին վարդապետական դաւազանի իշխանութիւն տալ, մինչդեռ եպիսկոպոսն իսկապէս չունի այդ իրաւունքը, եթէ առաջուց ծայրագոյն վարդապետութեան աստիճան չէ ստացել: Կարո՞ղ էին նոքա չիմանալ, որ Հայոց վարդապետները ընդհանուր ազգային-եկեղեցական ժողովներում քորեպիսկոպոսներից, երբեմն նաև եպիսկոպոսներից բարձր աթոռ են ունեցել, նոցանից առաջ ստորագրել ժողովական թղթերին: Ըստ մեզ անկարելի է այդ, և որ նոքա իմացել են, թէ ինչպիսի դիրք ունի վարդապետը Հայոց եկեղեցւում և ըստ այնմ որոշում արել՝ պարզ ապացոյց է այն, որ Ռուսահայոց եկեղեցական վարչութեան բարձրագոյն ատեանի՝ Ս. Էջմիածնի Սինոդի ութ անդամներից չորս անպատճառ վարդապետներ պէտք է

լինին նոյա օրոշմամբ: Խիստ տարօրնակ չէ միթէ բարձրատիճան չհամարել այն վարդապետներին, որոնց ձեռքը նորա իրաւունք էին տալիս քննելու և դատելու Ռուսաստանայ բոլոր առաջնորդներին՝ եպիսկոպոսներին և արքեպիսկոպոսներին: Տարօրնակ չէր լինի, եթէ Ռուսաց կառավարութիւնն այժմ իբրև բարձրատիճան ճանաչել չկամենար այն վարդապետներին, որոնք կայսեր հրամանով Սինօդի անդամ են հաստատուած: շատ դէպքերում առաջնորդ են հաստատուել և նոյն իսկ բաւական ժամանակ վարդապետական աստիճանով առաջնորդական աստիճանի մէջ եղել: Թողնենք այն, որ Ռուսաստանից դուրս հայկական թեմերի մեծագոյն մասն այժմ վարդապետ առաջնորդներ ունի:

Ի՞նչ է հետևում այս բոլորից. այն անշուշտ, որ ոչ մի հասկանալի և օրինական արգելք չկայ՝ վարդապետների բարձրատիճան համարելու և հայրապետութեան թեկնածուների մէջ դնելու: Իսկ ընդհակառակն ծանրակշիռ պատճառներ կան, որ վարդապետ թեկնաչու ունենալը խիստ կարևոր և ցանկալի են դարձնում. ա) Գրեթէ ընդհանուրի ցանկութիւնն է, որ Մ. Աթոռի և եկեղեցական հաստատութեանց ներկայ քայքայեալ վիճակում կաթողիկոս ընտրուի թարմ հասակում գտնուող, իւր մտաւոր ոյժերի կատարեալ տէր, ժամանակակից քաղաքակրթութեան բարձրութեան վրայ կանգնած, հեռու ու մօտիկը չափելու ընդունակ, եթէ կարելի է՝ պետական լեզուն և օրէնքներն իմացող, բարձր կրթութեան, լուսաւոր և ընդարձակ աշխարհայեցողութեան տէր մի եկեղեցական, իսկ այդպիսին կարելի է գտնել միայն Ռուսաստան վարդապետների մէջ. բ.) թէ Ռուսաստան և թէ նոյն իսկ Տաճկաստան վարդապետների մէջ կարելի է գտնել այնպիսի թեկնածուներ, որոնց քառանուն ցանկի մէջ մտցնելով շատ կհնչտանայ այդ ցանկը կազմելը և էջմիածնի Գերագոյն Ժողովը զերծ կմնայ այն ցուալի պատահականութիւնից, որ առ ի չգոյէ լաւագունին կամ կուսակցական հաշիւների շնորհիւ մի ապիկար եպիսկոպոս քառանուն ցանկի մէջ մտնէ և նոյն իսկ երկրորդ կամ առաջին ընտրելի դառնայ:

Այդպիսի և նման տեսակէտներով կարելոր է, որ էջմիածնի Գերագոյն Ժողովը վարդապետ թեկնածուներ առաջարկէ և թէ արգելքի ու առարկութեան հանդիպի

կառավարութեան ներկայացուցիչների կողմից՝ նախ հեռագրով դիմէ Բարձրագոյն իշխանութեան, և դրական կամ բացասական պատասխան ստանալուց յետոյ միայն ձեռնարկէ ընտրութեան:

Վահագ

Մ Ա Յ Ր Ա Թ Ո Ռ

— Ամենապատիւ Տ. Տեղակալի առաջարկած Սինոդի անդամացունքներից հաստատուած են իրենց պաշտօնում Տ. Տ. Յուսիկ Արքեպիսկոպոս, Սահակ վարդապետ Ամատունի, Մեսրոպ վարդապետ Տ. Մովսիսեան և Մատէոս վարդապետ Մատթէոսեան:

— Կաթողիկոսական ընտրութեան պատգամաւորներին պատշաճ ընդունելութիւն կատարելու համար կազմուած է մի յանձնաժողով Տ. Ղևոնդ եպիսկոպոսի նախագահութեամբ և Տ. Մատթէոս վ. Մատթէոսեանի, Արիստակէս վարդապետ Զուլոյեանի, Խորէն վարդապետ Մուրադբէգեանի, պ. պ. Միանաս Բերբերեանի և Կ. Մելիք-Շահնազարեանի անդամակցութեամբ:

— Մ. Աթոռի միաբանութեան կողմից կաթողիկոսական ընտրութեան պատգամաւոր են նշանակուած Տ. Տ. Մեսրոպ, Սուքիաս Գրիգորիս Արքեպիսկոպոսները, Բարդուղիմէոս, Ղևոնդ եպիսկոպոսները և Գրիգորիս ու Հմայեակ Արշարունի վարդապետները:

— Մայր Աթոռ են ժամանել Տ. Տ. Գարեգին Արքեպիսկոպոսը՝ Տփլիսի առաջնորդը, Մխիթար վարդապետ Աստրախանի ժամանակաւոր կառավարիչը, Կարապետ ժ. վարդապետ՝ Ատրպատականի Առաջնորդը, Մուշէ վարդապետ՝ Ն. Նախիջևանի և Բեսսարաբիայի թեմակալի կողմից կաթողիկոսական ընտրութեան մասնակցելու համար:

— Կաթողիկոսական ընտրութեան հոգևորական և աշխարհական պատգամաւորները հետզհետէ ժամանում են Մ. Աթոռ: Հետևեալ համարում կտանք նրանց լիա-